

Hvor farlig er det å spise fisk fra Drammensfjorden?

Om TBT, PCB og kvikksølv i fisk

Helle K. Knutsen

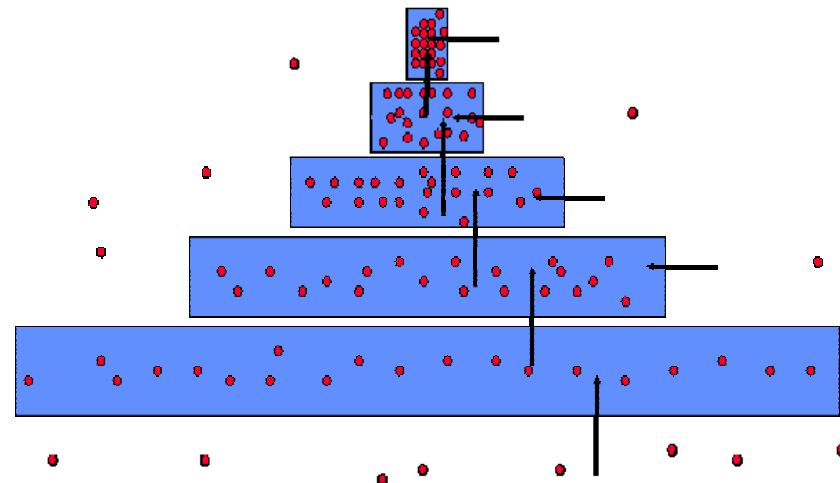
Forsker

Nasjonalt folkehelseinstitutt

Miljøgifter i mat

- Oppkonsentreres i næringskjeden, der mennesket er på toppen
- Eksponering er ikke til å unngå
- Påse at vi holder oss under nivåer som kan gi helseeffekter

Tolerabelt inntak - hva er det?

- Den mengde av et stoff som alle grupper i befolkningen kan få i seg uten at skade oppstår
  - Angis per dag (TDI), uke (TWI) eller måned (TMI)
- Kan ha bakgrunn i effekter observert i mennesker og/eller i forsøksdyr.
- Beskytter den svakeste gruppen (for eksempel foster)
- Er ikke en grense for giftvirkning
- Har sikkerhetsmargin

Tinnorganiske forbindelser

- Antibegroingsmidler
  - TBT (tributyltin) med nedbrytningsprodukter DBT og MBT
  - TPT (triphenyltin)
- Tungt nedbrytbare, fettløslige, adsorberer til partikler, oppkonsentreres i næringskjeden
- Gjør hunnsnegler tvekjønnet
- Mindre giftige i pattedyr enn i snegl
- TBT, DBT og TPT hemmer immunsystemet i pattedyr
- Tolerabelt daglig inntak (TDI): $0,25 \mu\text{g}/\text{kg}$

Purpursnegl
Foto: Per Erik Iversen

Tinnorganiske forbindelser - eksponering

- Mat, først og fremst fisk og annen sjømat
- Nivå lavere i fisk enn i skaldyr
- Har ikke data om "bakgrunnsnivå" fra fisk i "rene" områder i Norge
- Inntak er beregnet ut fra norsk kosthold, basert på forekomst i hele Europa - representerer sannsynligvis et overestimat

	Mediant nivå i fisk	Gjennomsnittlig nivå i fisk	Høyt nivå i fisk
Gjennomsnittlig sjømatkonsum	0,018 $\mu\text{g}/\text{kg}/\text{dag}$ <i>7 % av TDI</i>	0,083 $\mu\text{g}/\text{kg}/\text{dag}$ <i>33 % av TDI</i>	
Høyt sjømatkonsum (95 % persentil)	0,037 $\mu\text{g}/\text{kg}/\text{dag}$ <i>15 % av TDI</i>	0,17 $\mu\text{g}/\text{kg}/\text{dag}$ <i>70 % av TDI</i>	0,3 $\mu\text{g}/\text{kg}/\text{dag}$ <i>120 % av TDI</i>

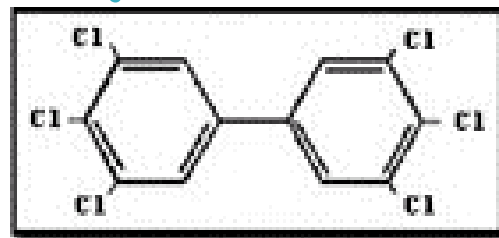
Tinnorganiske forbindelser - konklusjoner

- Eksponering for tinnorganiske forbindelser er ikke et generelt problem i Norge
- Selvfangst av sjømat fra forurensede områder kombinert med høyt sjømatkonsum kan medføre en moderat overskridelse av tolerabelt inntak for tinnorganiske forbindelser

PCB - polyklorerte bifenyler

- Finnes 209 forskjellige PCB

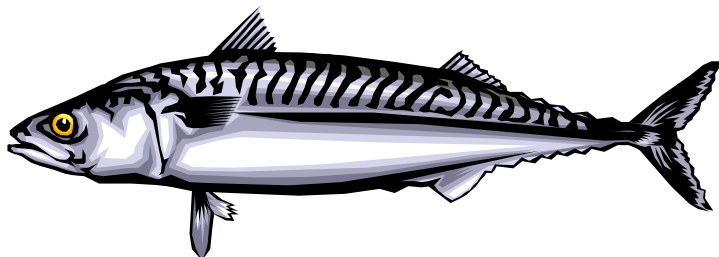

3,3',4,4',5,5'-Hexachlorobiphenyl

Har TWI og
grenseverdier
i mat

Har ikke TWI
eller
grenseverdier
i mat

Sammensetning og
nivå av PCB i fisk
avspeiler miljøet
fisken lever i

Kostholdsråd i Drammensfjorden (og Oslofjorden)

FAKTA

Kostholdsråd: Konsum av **ål** fanget innenfor Drøbak frarådes. Konsum av **lever fra fisk** fanget i Oslofjorden innenfor Horten og Jeløya frarådes.

Areal: 498,9 km²

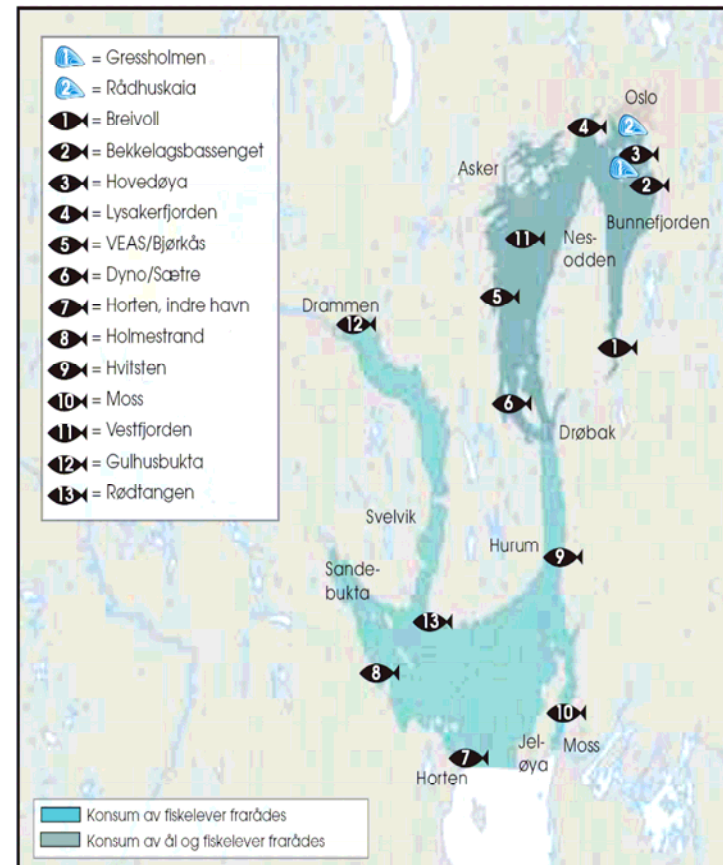
Forurensning: PCB.

Råd første gang innført: 1988 (Drammensfjorden) og 1994 (Oslofjorden).

Sist vurdert: 2002.

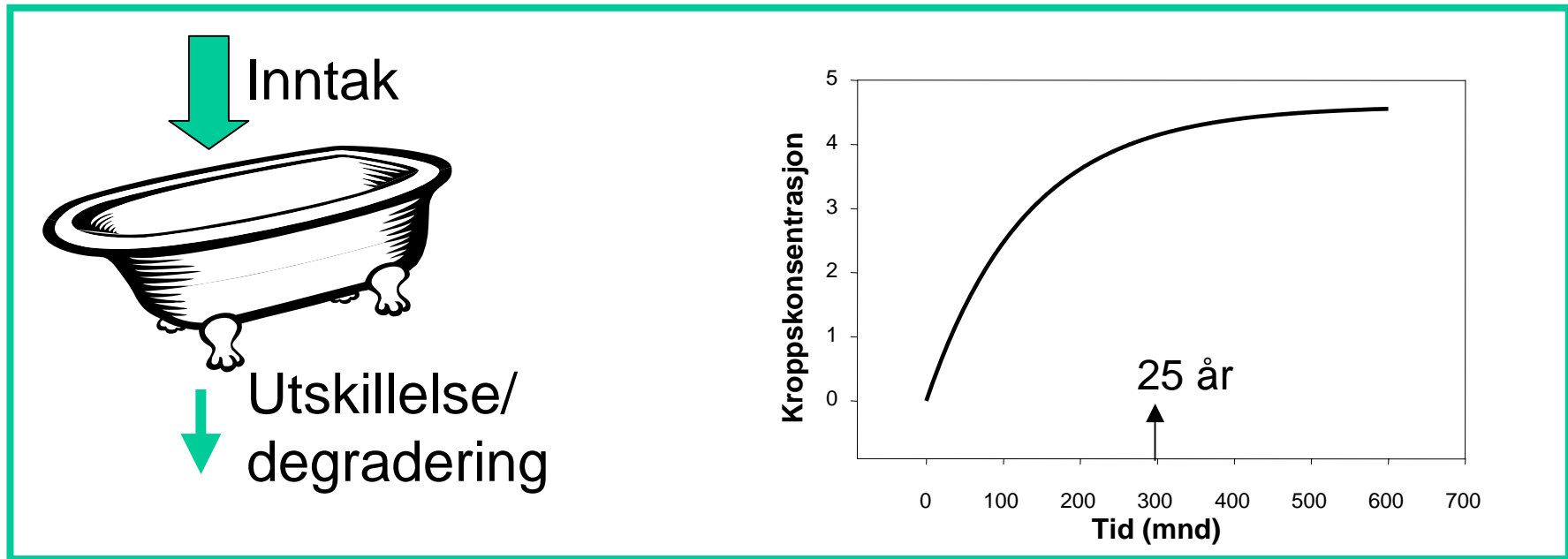
Omsetningsrestriksjoner: Fra 1994 (Drammensfjorden) og 2002 (Oslofjorden).

Mattilsynet, VKM, SFT 2005

2002: Kostholdsråd opprettholdt med bakgrunn i høye nivåer av dioksiner og dioksinliknende PCB i torskelever ved Horten, Holmestrand, Moss og Hvitsten

Kroppskonsentrasjonen av dioksiner og PCB bestemmes av inntak over lang tid

Kroppskonsentrasjon = Inntak - utskillelse

Effekter av dioksiner og PCB

- I forsøksdyr
  - Reproduksjonstoksisk
  - Immuntoksisk
  - Kreftfremkallende

- I menneske (?)

- Fosterstadiet: forstyrrelser av hormonbalanse, redusert læreevne, feminisert adferd
- Voksne: Forstyrret hukommelse og læring

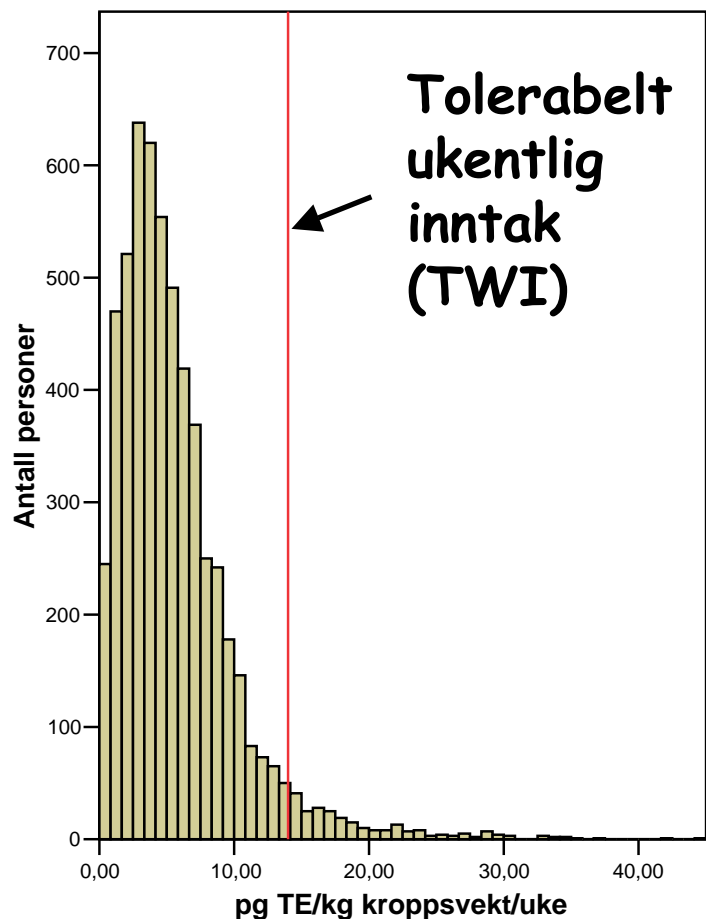
Høydoseeffekt

president Victor Yushchenko, før og etter dioksinforgiftning høsten 2004

Inntak av dioksiner og dioksinliknende PCB i Norge

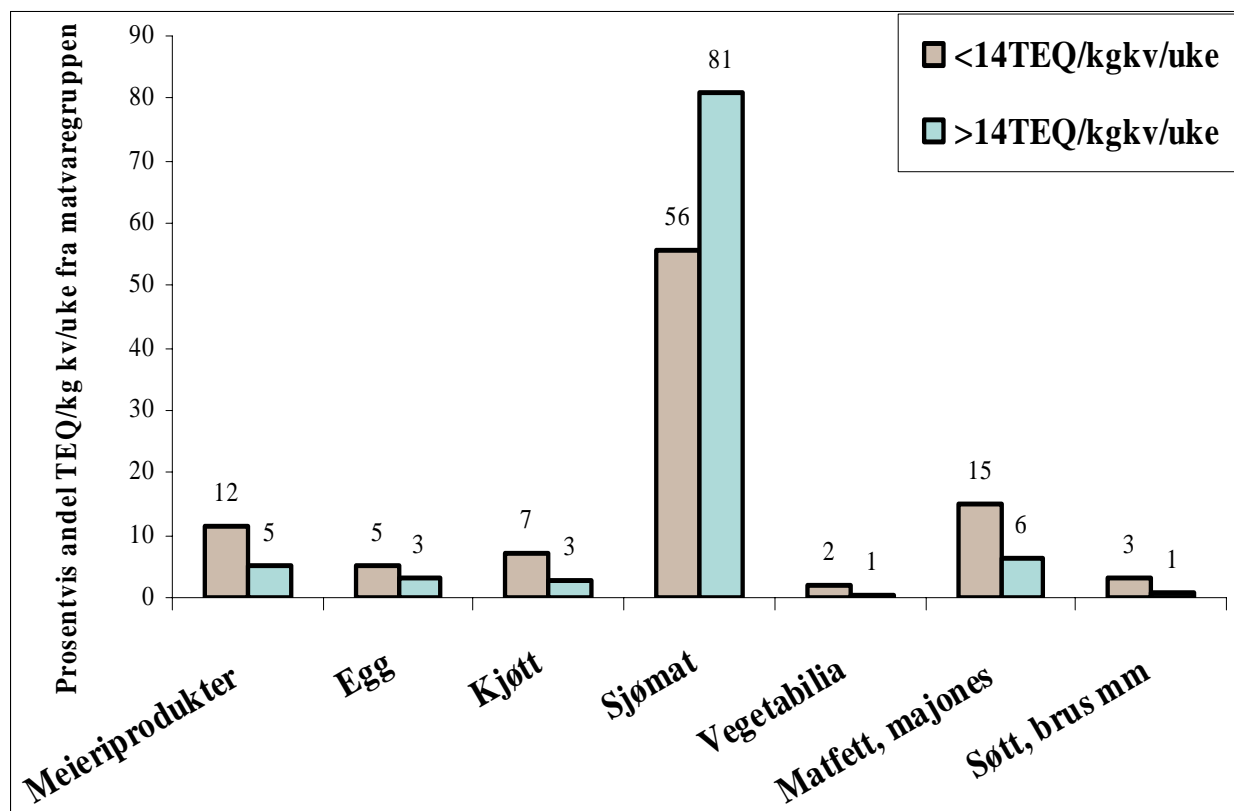
Inntak av dioksiner og dl PCB fra fisk og annen sjømat, basert på "Fisk- og viltundersøkelsen"
N = 5663 (18 - 79 år)

De aller fleste (ca 85 %) har eksponering lavere enn tolerabelt inntak

Ca 4% har inntak over TWI fra fisk og annen sjømat alene

Fiskelever spises av få, men bidrar vesentlig til eksponering

Gjennomsnittlig fordeling av eksponering for dioksiner og PCB fra ulike matvarer i Norge

Fisk og annen
sjømat
bidrar mest

Det er
individuelle
variasjoner i
fordelingen
mellom ulike
matvarer

Hvordan redusere eksponering for dioksiner og PCB?

- Lokalt: hindre at PCB lekker ut
- Globalt + lokalt: redusere utslipp
- Spise variert
- Følge lokale kostholdsråd
- Spesielle landsdekkende kostholdsråd for barn og unge kvinner:
  - Ikke spis torskelever og torskelever produkter, ikke spis måseegg, begrenns konsum av brunt krabbekjøtt

PCB - polyklorerte bifenyler

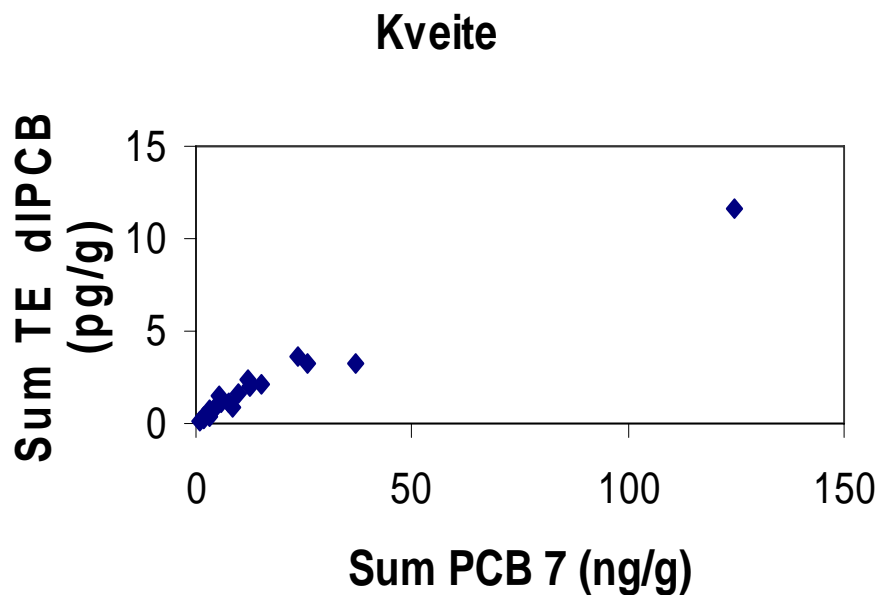
- 209 forskjellige PCB

Sammenheng mellom nivå av dioksinliknende og ikke-dioksinliknende PCB i fisk

Dioksinliknende PCB (12 stk)

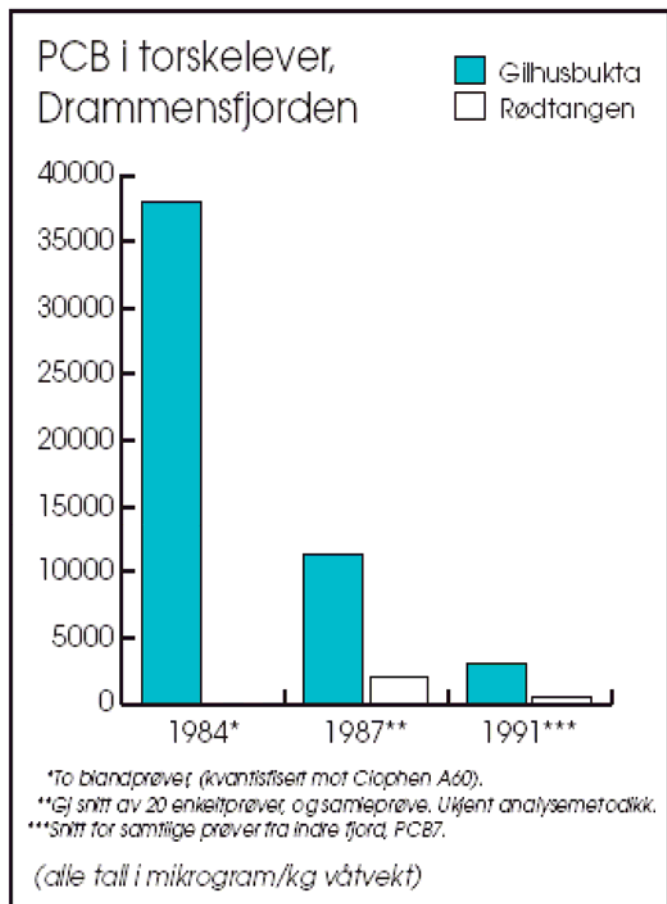
Ikke dioksinliknende PCB (resten)

Sammenhengen god ved diffus eksponering

Sammenhengen kan være annerledes ved punktkilde

Måling av PCB 7 kan sjelden erstatte måling av dl PCB i forurensede områder

Ikke-dioksinliknende PCB (PCB 7) i torsk og ørret i Drammensfjorden

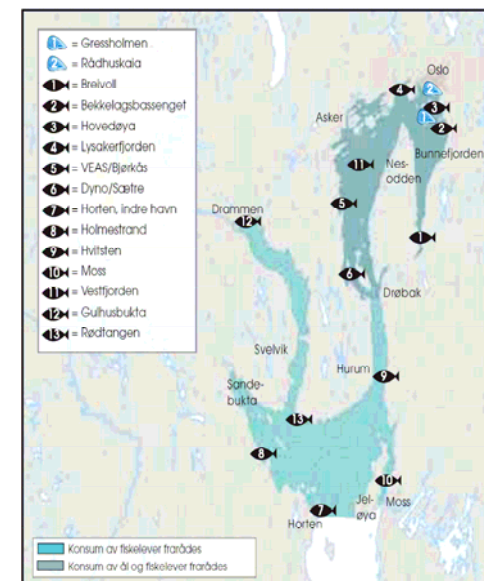

Figur 8: PCB7 i torskelever, Drammensfjorden

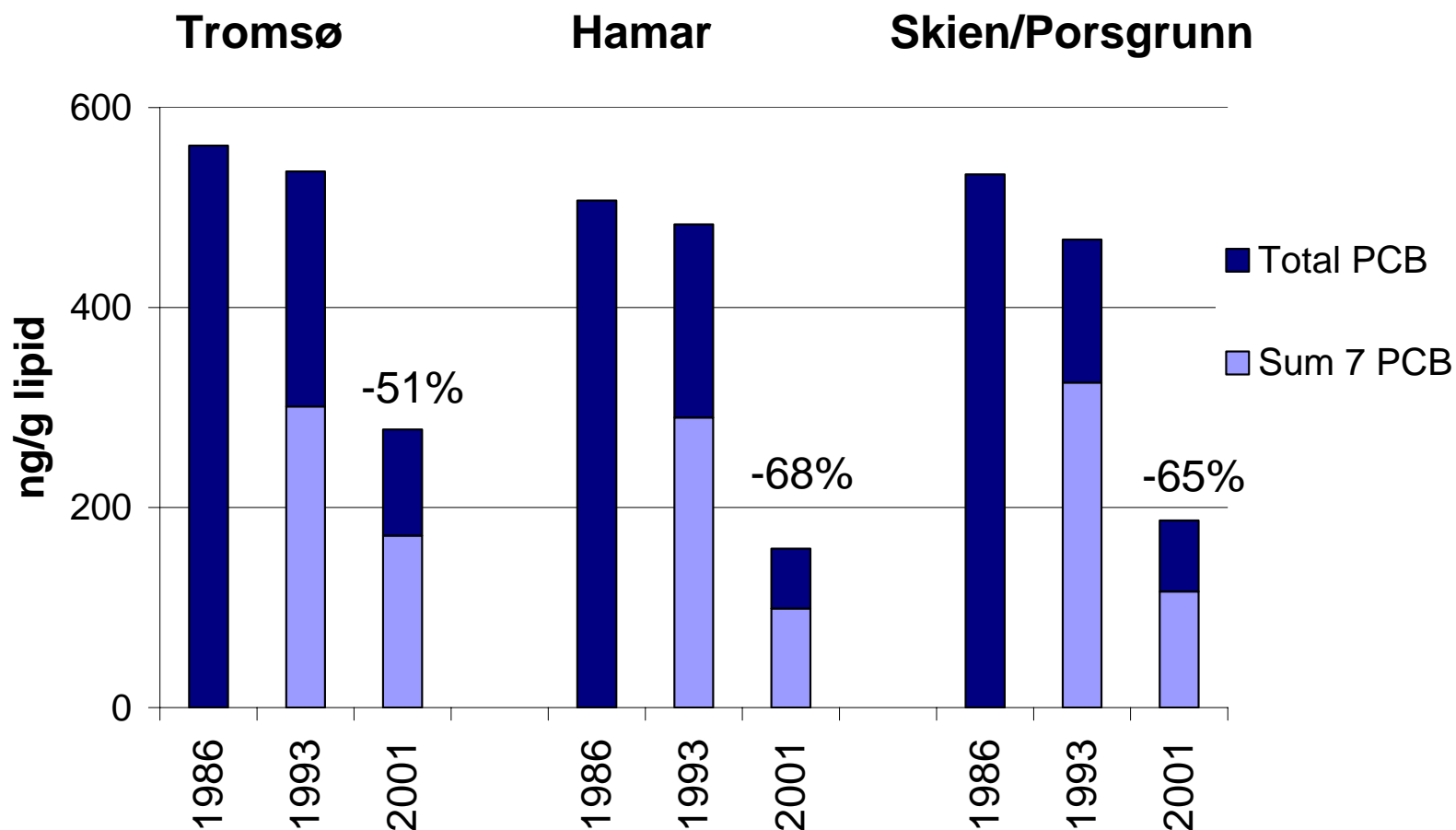
Prøver av torskefilet (NIVA 2005) tyder på at nivået av ikke-dioksinliknende PCB i indre Drammensfjord nå er enda lavere

Ørret har gjennomsnitt på 5,5 ug/kg (NIVA 2005)

Hvordan er nivået av dioksiner og dl PCB i ål og annen fet fisk i Drammensfjorden?

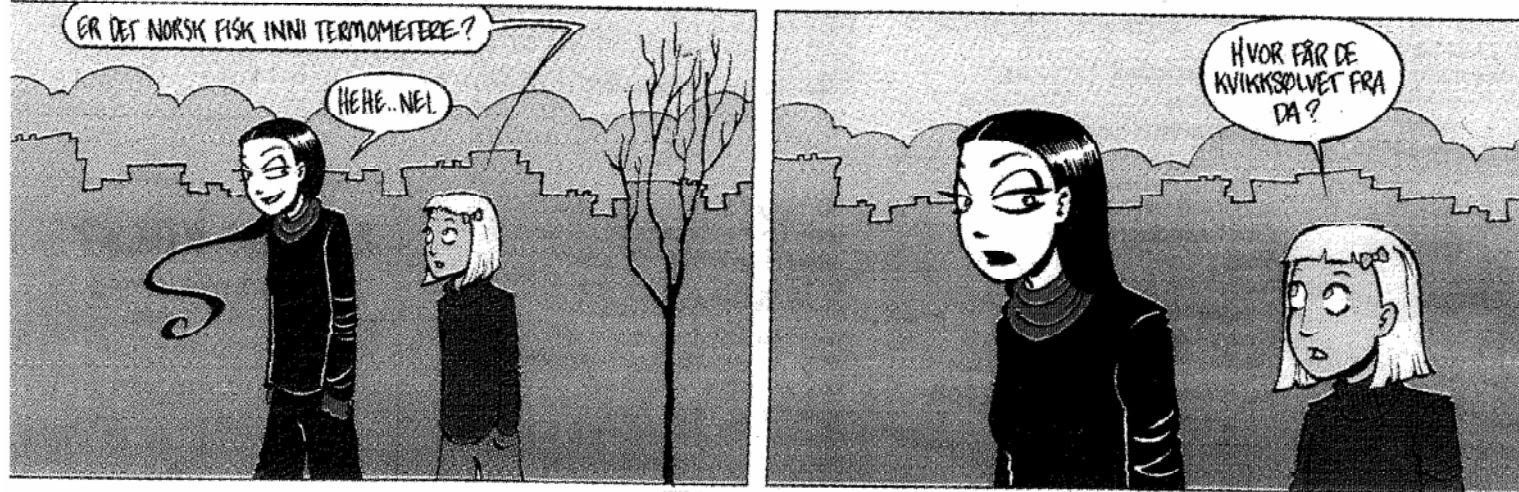

Nivå av PCB i morsmelk er på vei ned i Norge

Metylkvikksølv

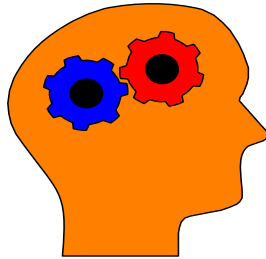
■ NEMI av Lise

- Fisk og annen sjømat er hovedkilden til eksponering for metylkvikksølv
- Følger ikke fett
- Høyest nivå i stor rovfisk, spesielt ferskvannsfisk

Metylkvikksølv - effekter

- Nevrotoksisk
  - I foster: Hemmer utvikling av nervesystem
    - redusert språkutvikling, finmotorikk
  - I voksne: Prikking/stikking i hender/føtter, synsforstyrrelser
    - Forbundet med hjerte - kar sykdommer?

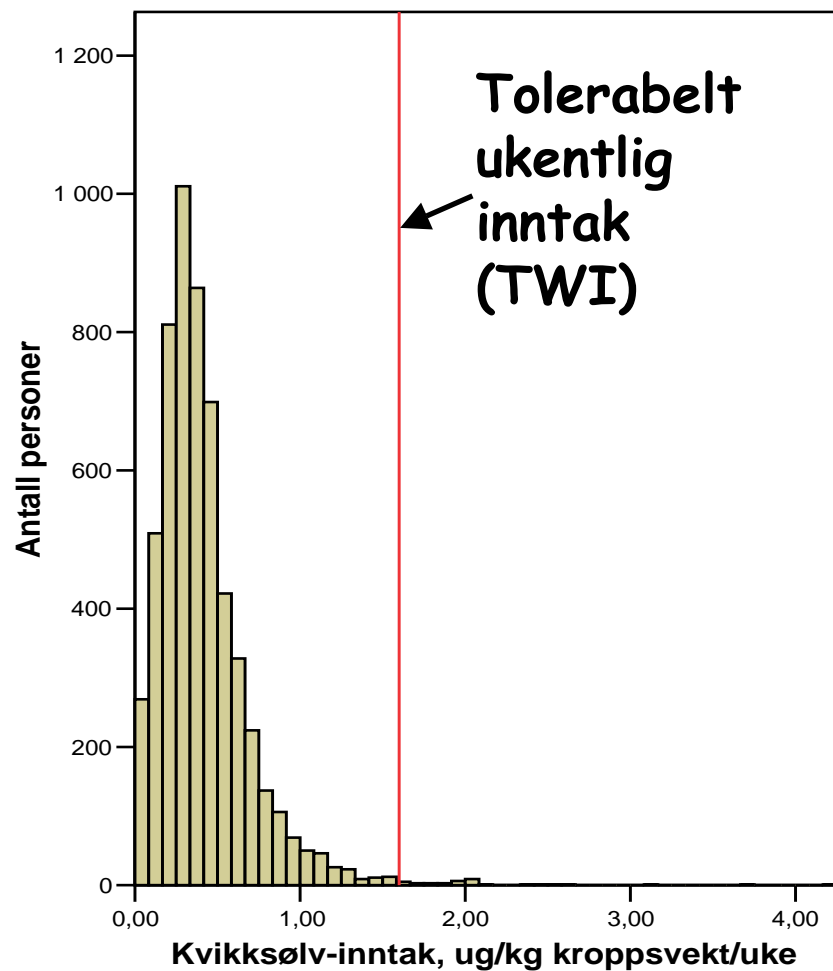

Metylkvikksølv – tolerabelt inntak og omsetningsgrenser

- Tolerabelt ukentlig inntak $1,6 \mu\text{g}/\text{kg}$ kroppsvekt ($112 \mu\text{g}$, person 70 kg)
- Omsetningsgrense: $0,5 \text{ mg} / \text{kg}$ fisk, $1 \text{ mg}/\text{kg}$ for enkelte arter (eks gjedde)
  - ett måltid fisk med $0,5 \text{ mg}/\text{kg}$: $100 \mu\text{g}$

Inntaket av kvikksølv fra fisk og annen sjømat i norsk kosthold

Bare 0,6 % av deltakerne
overskred tolerabelt inntak

Av disse hadde mange høyt
konsum av gjedde

Inntaksberegninger basert på "Fisk- og
viltundersøkelsen"

Landsrepresentativ undersøkelse

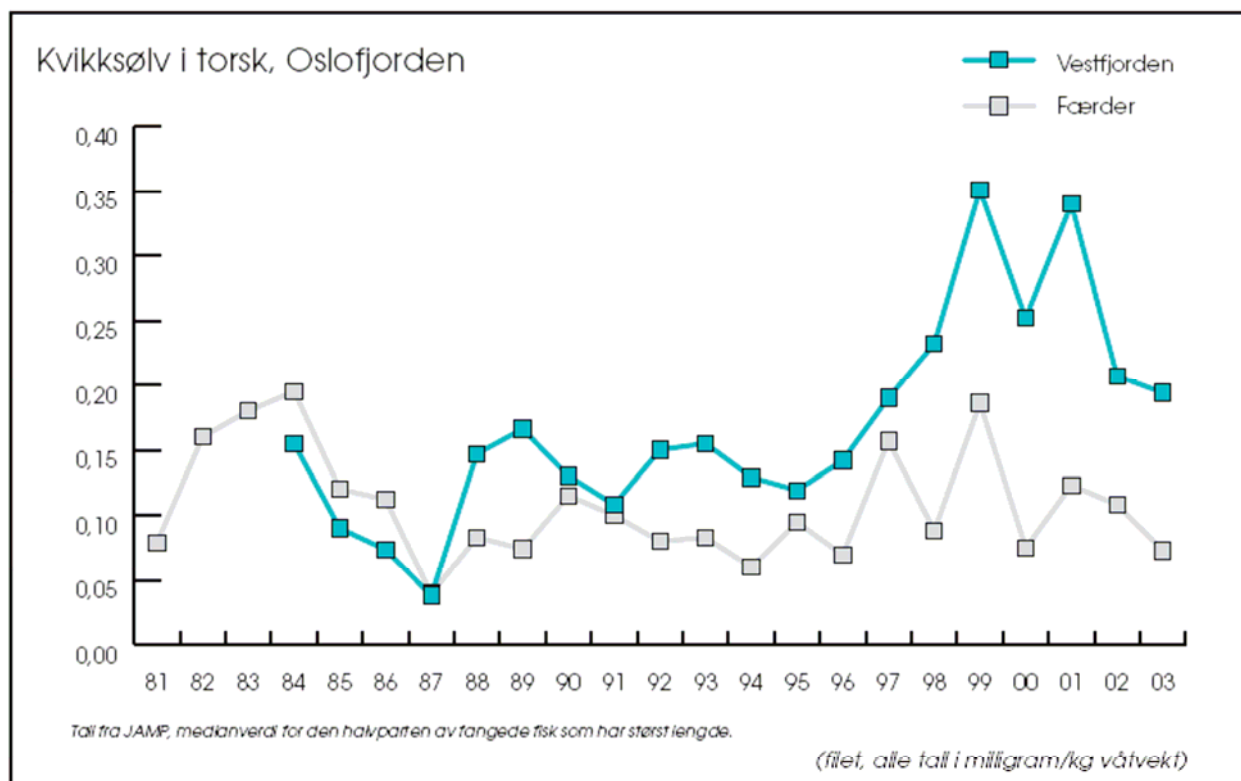
N = 5663 (18 - 79 år)

Metylkvikksølv - Kostholdsråd

- *Gravide og ammende bør ikke spise*
  - gjedde
  - abbor over ca 25 cm
  - ørret over én kilo
  - røye over én kilo
- *Andre personer bør ikke spise disse fiskeslagene mer enn én gang i måneden i gjennomsnitt.*

Kvikksølv i torsk

Gjennomsnitt i torsk i
Drammensfjorden: 0,1
mg/kg

I åpen sjø: 0,05 mg/kg

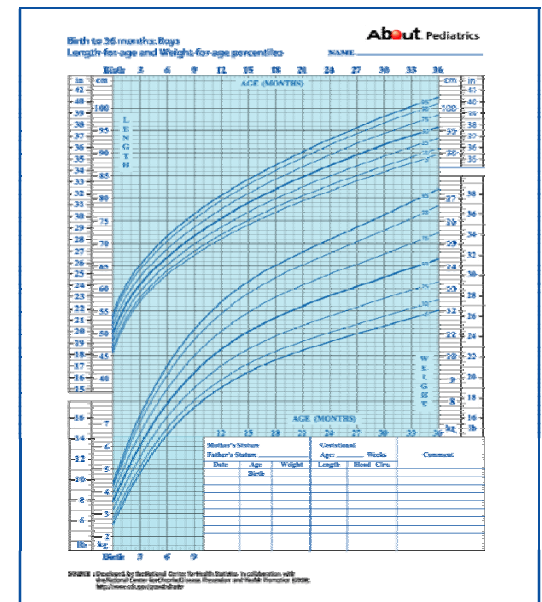
Høyt nivå i torsk påvirker
eksponering vesentlig,
fordi vi spiser mye torsk

Hvis nivået i torsk generelt
lå opp mot 0,5 mg/kg ville
mange overskredet
tolerabelt inntak

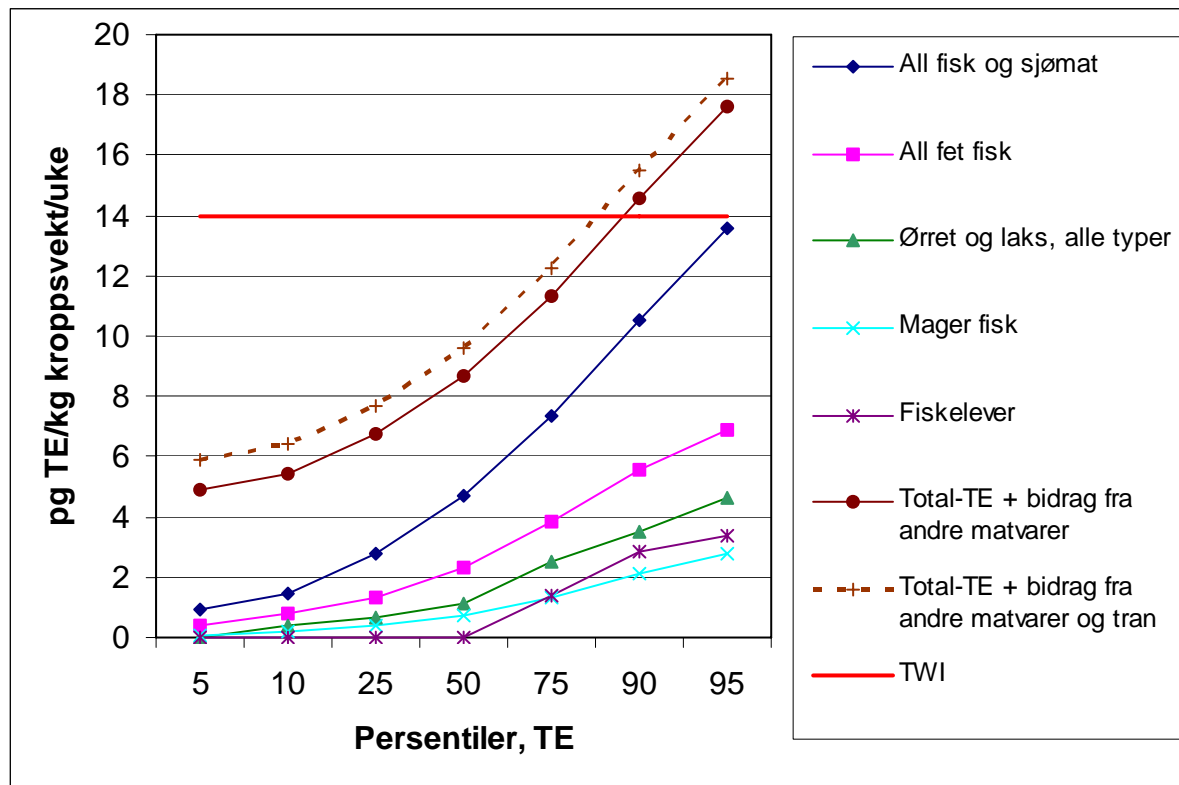

Persentiler - hva er det?

- Et mål brukt i beskrivende statistikk
- Et materiale (f.eks: resultater) deles i 100 like store deler, slik at hver del representerer 1/100 del (1 %) av materialet eller populasjonen
- 5-persentilen = den verdien som har 5% av materialet under seg og 95% over
- 50-persentilen = medianen (50% av observasjonene er mindre enn medianen, 50% over) (eller: den midterste observasjonen når verdiene rangeres fra minste til største verdi)
- 95-persentilen = den verdien som har 95% av observasjonene under seg og 5 % over.

Bidrag til eksponering for dioksiner og dioksinliknende PCB fra ulike fiskegrupper

De aller fleste (ca 85 %) har eksponering lavere enn TWI

Fet fisk betydelig bidragsyter

Fiskelever spises av få, men bidrar vesentlig til eksponering

